

Ben jij een excellente gymleraar in de praktijk? (2)

Van goede docent, naar hypothetisch excellent; de imaginaire selfie

Wat maakt volgens leerlingen een docent lichamelijke opvoeding een excellente gymleraar? In een artikel elders in dit blad wordt de relatie gelegd tussen een onderzoek naar meningen van leerlingen over de 'hypothetisch excellente docent' en het beroepsprofiel van de KVLO. In dit artikel volgt een voorbeeldmatige uitwerking voor de praktijk in het praktijk katern. Voor welke keuzes komt de LO-docent te staan die streeft naar excellentie.

Door: Maarten Massink

In het beroepsprofiel worden zeven competenties genoemd. De eerste is de interpersoonlijke verantwoordelijkheid

Interpersoonlijke verantwoordelijkheid

In het beroepsprofiel van de KVLO staat beschreven wat onder interpersoonlijke verantwoordelijkheid wordt verstaan.

tuaties ervaren, wat zij er moeilijk aan vinden en waarderen.

- In het contact met leerlingen geeft hij aandacht aan bewegingservaringen die leerlingen opdoen in bewegingscontexten buiten het onderwijs en bespreekt deze met hen.
- Hij begeleidt leerlingen in de klassensituatie bij het maken van groepen, zowel

leerlingen bereid zijn ondersteunende taken op zich te nemen voor het bewegen van medeleerlingen.

- In risicovolle bewegingssituaties stimuleert hij leerlingen waar nodig of remt hij hen af waardoor er voor iedereen een zo veilig mogelijke leersituatie ontstaat.

In dit artikel bekijk ik de eerste twee aanbevelingen en licht ze toe met voorbeelden uit de praktijk. Ik doe dat op grond van vraagstellingen, persoonlijke ervaringen, dilemma's en aandachtspunten/verbeterpunten die spelen bij het lesgeven. Wellicht herkenbaar voor de LO-docent in de praktijk?

Voorbeeldfunctie

Hij is in communicatie en omgangsvormen een voorbeeld voor zijn leerlingen.

Hoewel heel vanzelfsprekend ben je jezelf misschien niet altijd bewust van je eigen persoonlijke houding. Hoe kom je binnen? Als het persoonlijke contact belangrijk is, investeer je daar ook tijd in? Trek je tijd uit voor een gesprekje met moeilijke of juist de onopvallende leerlingen? Ben je belangstellend naar leerlingen? Hoe wil je dat leerlingen met elkaar omgaan? Hoe besteed je daar aandacht aan?

4.1 De leraar heeft interpersoonlijke verantwoordelijkheid

De leraar is verantwoordelijk voor het leef- en werkklimaat in de groepen waarmee hij werkt. Hij zorgt ervoor dat er een op samenwerking gerichte sfeer ontstaat, waarin hij en zijn leerlingen² op een prettige en open wijze met elkaar omgaan. Hij bevordert daarbij dat leerlingen ook zelfstandig die samenwerking en omgangsvormen met elkaar kunnen onderhouden. Hij doet dat op een professionele planmatige manier door zijn kennis en vaardigheden op dit gebied te onderhouden en in praktijk te brengen.

Om dit te bereiken worden in het beroepsprofiel aanbevelingen gedaan.

Aanbevelingen

- Hij is in communicatie en omgangsvormen een voorbeeld voor zijn leerlingen.
- Hij laat leerlingen merken dat hij begrijpt hoe zij bewegings- en sportsituaties

naar bewegingsinteresse als naar bewegingsniveau en toont daarbij aandacht voor de effecten van deze indelingen op het deelnemen van leerlingen.

- Via uitleg en interventies creëert hij een sfeer, waarin leerlingen zich in de bewegings- en sportsituaties kwetsbaar durven opstellen. Hij zorgt ervoor dat

Aandacht bij binnenkomst

FOTO: HANS DIJKHOFF

Verder is het van belang dat je laat zien dat je gedrag en omgang met elkaar belangrijk vindt. Dit kun je in les belangrijk maken door juist het gedrag veelvuldig en 'groot' te complimenteren naast de absolute prestatie. De wijze van spelen is belangrijker dan het winnen. De prestatieverbetering is belangrijker dan de absolute prestatie. Vooral de gedrag-/houdingsverandering en -verbetering is belangrijk om te benoemen en uit te vergroten: "Ik zag deze les dat jullie heel goed afspraken maakten met elkaar, het veld uitzetten en een partijtje speelden zonder dat ik leiding hoefde te geven. Iedereen werd in het spel betrokken en er werd met enthousiasme gespeeld. Dat is een hele verbetering, want vorige week moest ik jullie daarbij helpen. Fantastisch gedaan vandaag, zo wil ik het zien!"

In de omgang is het belangrijk dat de leerlingen een docent zien die daarmee een voorbeeld is in het bespreken van gedrag. Daarbij is het juist benoemen van *gedrag* en gevolgen voor de les/andere leerlingen heel belangrijk. Een leerling een *etiket* opplakken werkt vaak averechts. Ongewenst gedrag kun je veranderen door eraan te werken. Een etiket wordt vaak gezien als een voldongen feit waar je mee moet leven en dat je zelfs wilt bevestigen. "Deze les zag ik je veel commentaar geven op medeleerlingen die dat niet leuk vonden, en niet meer met jou willen verder spelen op deze manier. Heb je dat gemerkt?" Dit laat een opening om het gedrag te veranderen. Een opmerking als 'je *bent* egoïstisch en negatief naar andere leerlingen', is een etiket dat je opplakt en waar een leerling moeilijk vanaf komt. Het is jouw mening. Voorbeelden van etiketteren zijn: je *bent*, lui, onsportief, gemeen, oneerlijk, respectloos, onzelfstandig. Voorbeelden van gedrag benoemen zijn: je doet vandaag minder mee dan vorige keer, je bepaalt zonder overleg de regels, je speelt door als anderen een overtreding zien. Alleen al het benoemen van gedrag is voor leerlingen vaak een aanleiding om hierop te reflecteren.

En 'last but not least': wat uitstekend werkt in voorbeeldgedrag is regelmatig meespelen met leerlingen. Laten zien dat je zelf plezier beleeft aan bewegen in verschillende bewegingsactiviteiten en contexten. Hierin kun je expliciet demonstreren wat 'dienstbaar' spelen is als hoogste vorm van spelgedrag: zo spelen dat 'tegen' jou spelen en met jou >>

Dilemma's

Tijdens een studiedag op school werden we nog eens gewezen op het feit hoe belangrijk het is bij de deur te staan als de leerlingen binnen komen om ze te begroeten in plaats van tegelijk met de leerlingen aan te komen rennen van de koffietafel. Hier doet zich al snel een dilemma voor. Door werkdruk en overlegstress zijn pauzes vaak overlegmomenten geworden (met collega's of leerlingen) waardoor het op tijd klaar staan voor ontvangst aan het begin van de les onder spanning komt te staan. Omkleedtijd van leerlingen wordt soms gebruikt voor overleg/administratie maar is juist zeer geschikt voor een belangstellend praatje met leerlingen.

De administratieve druk en het explosief toegenomen gebruik van communicatiemiddelen (mailverkeer) dreigt het 'face-to-face'-contact met leerlingen te verdringen. Tijd maken voor leerlingen betekent in dit geval daadwerkelijk klaarstaan aan het begin van de les zonder ogen gericht te hebben op de computer, tablet of mobiel, maar de ogen gericht op elkaar en een aandacht voor een gesprekje. Dit geldt voor docent maar ook voor leerlingen. Ik constateer een verschuivende gedragsnorm waarin

docenten en leerlingen toenemend 'schermcontact' hebben ten koste van 'oogcontact'.

Andere typische 'gymlerendilemma's' zijn de verplaatstijd van de ene locatie (zaal, sporthal, veld) naar de ander, en het klaarzetten van materiaal. De verplaatstijd beperken is niet altijd in handen van de LO-docent maar een zaak van de roostermakers. Hier kun je wel aandringen op begrip maar ben je soms overgeleverd aan derden.

Wat betreft klaarzetten/opruimen is het laten klaarzetten door leerlingen een aanrader. Als leerlingen allemaal binnen zijn gaan we samen klaarzetten. Dit kan op gespannen voet staan met het gevoel van verlies aan beweegtijd omdat ik sneller aan het begin even alles klaarzet dan dat ik het de klas moet uitleggen. Maar als ik alles klaarzet ben ik niet beschikbaar ben voor contact met leerlingen. Ook hier kun je bewust de keuze maken voor meer contacttijd waardoor beweegtijd lijkt te worden ingeleverd. Een geoefende klas wordt steeds beter/snel in klaarzetten. Bovendien is dit een belangrijke opdracht in het leren 'bewegen regelen.' Het efficiënt plannen van lessen waardoor je toestel opstellingen kunt laten staan/overnemen in overleg met collega's helpt daarbij.

Contact:

m.massink1@upcmail.nl

'samenspielen' altijd een plezier is en de medespelers en tegenspelers beter laat spelen.

Aandachtspunt/verbeterpunten

- Weerstand bieden aan toenemend druk voor pauzeoverleg en communicatiemiddelstress.
- Meer in het werk stellen klaar te staan voor persoonlijke belangstelling en contact met leerlingen van begin tot het eind van de les. Laten klaarzetten door leerlingen en efficiënt omgaan met toestelopstellingen helpt daarbij.
- Gedrag- en werkhoudingsveranderingen benoemen en veelvuldig en 'groot complimenteren'.
- Bij ongewenst gedrag het gedrag benoemen in plaats van etiketteren.
- Regelmatig meespelen en een voorbeeld zijn van 'dienstbaar' spelen.

Begrijpend

Hij laat leerlingen merken dat hij begrijpt hoe zij bewegings- en sportsituaties ervaren, wat zij er moeilijk aan vinden en waarderen.

Ben je in staat in het contact met leerlingen interesse en begrip te tonen voor leerlingen die het moeilijk en misschien niet leuk vinden? Is er aandacht voor zwakke presteerders? Krijgen zij ook complimenten van de docent? Maar stimuleert de docent zijn leerlingen ook de zwakke presteerders te waarderen?

Er zijn vele voorbeelden in de literatuur van mensen die een grondige hekel hebben gekregen aan de gymlessen omdat juist het competitieve element altijd zo zichtbaar is. Voor gymleraren niet altijd voorstelbaar omdat zij meestal de succesvolle leerlingen in de gymlessen waren. Vaak speelt het competitie-element (bijvoorbeeld bij spel) een rol. De opdracht aan LO-docenten is dit zo te *doceren* en te *doseren* dat het voor iedereen leuk blijft/wordt.

Dilemma's

Spel is vaak gericht op het scoren van (doel) punten. Leerlingen voelen, ondanks veel complimenten, feilloos aan of ze hieraan een bijdrage leveren of niet. Spelen in een kleinere homogene setting (spelers van ongeveer gelijk niveau) kan stimulerend werken. Maar juist het leren omgaan met verschillen is ook een uitdaging binnen ons vak die in sommige groepen uitstekend werkt. Het is als docent heel belangrijk de sfeer aan te voelen. Zijn leerlingen in staat rekening te houden met verschillen? Dan is spelen in kleinere

heterogene groepen (qua speelvaardigheid) wellicht mogelijk. Maar dit is geen vanzelfsprekendheid. Het is mede afhankelijk van de spelactiviteit en de sociale cohesie en vaardigheid in de klas. Het helpt als leerlingen een keuze hebben in het homogeen of heterogeen groeperen per activiteit.

Bij atletiek en turnen gaat het vaak om de persoonlijke (meetbare!) prestaties. Deze zijn erg zichtbaar. Hoe zichtbaar, kan de docent bepalen. Klassikaal (bok)springen voor een cijfer of in een groepje met verschillende niveau-uitvoeringen. Zeker als de waardering uitgaat naar de persoonlijke prestatieverbetering is hier winst te halen. Maar pas wel op. De leerling voelt ook hier feilloos aan of je echt trots bent op zijn verbetering of dat je het speelt. Ook hier geldt dat groot complimenten van *gedrag en werkhouding* uitstekend werkt. Belangrijk is hier ook dat de klas leert onderling prestaties te waarderen. De absolute goede prestatie verdient complimenten. Maar de persoonlijke prestatieverbetering van de minder bewegingsvaardige leerlingen verdient misschien meer expliciete aandacht van de andere leerlingen.

Elkaar uitleggen

Leerlingen laten uitleggen wat zij leuk vinden aan bepaalde bewegingsactiviteiten of wat zij juist lastig vinden is daarbij heel vormend. Voor hen zelf maar ook voor de rest van de klas. Dit vraagt wel een mate van respect hebben voor elkaars mening en kunnen luisteren naar elkaar. Deze sfeer zal je zorgvuldig moeten opbouwen, zodat er een sfeer van sociale veiligheid ontstaat waarin je je ook kwetsbaar durft op te stellen.

Iets te kiezen

In de keuze van activiteiten een aanbod doen waar leerlingen kunnen kiezen op grond van interesse en/of op grond van vaardigheidsniveau. Het dilemma bij leerlingen laten kiezen is dat sommige leerlingen vaak dezelfde keuzes maken en niets liever doen dan bijvoorbeeld voetbal. Terwijl het mijn taak is als docent LO ze kennis te laten maken met een breed scala aan bewegingsactiviteiten. Dit kan soms leiden tot botsingen Het belang van een meervoudige bewegingsbekwaamheid kan strijden met het centraal stellen van de bewegingsinteresse van leerlingen die in sommige gevallen heel eenzijdig is. Wat goed kan werken is hier met leerlingen over praten en wijzen op het belang van beiden en het soms strijdig zijn van meervoudig bewegingsbekwaamheid en de eenzijdige bewegings-

interesse van sommigen. In samenspraak kan een programma gemaakt worden met keuzemomenten. Dit versterkt hun gevoel van autonomie. Hierdoor weet iedereen waar hij aan toe is en waar beiden belangen worden gediend. En hiermee voorkom je dat aan het begin van de les een strijd gevoerd wordt over de keuze van activiteiten.

Welke activiteiten er ook op het programma staan, het helpt als leerlingen het gevoel hebben dat ze mee kunnen doen (competentie) en dat er voor ieder een uitdaging is. Dat betekent situaties aanbieden op verschillende niveaus en/of in verschillende niveaugroepen. Voor spel kan dat betekenen dat je differentieert naar bewegingsvaardigheid. Maar soms kan ook de omgangsvaardigheid het criterium zijn om groepen in te delen. Bijvoorbeeld de mate waarin leerlingen in staat zijn om zelfstandig te spelen. Het groepje dat hier goed toe in staat is gaat op een veldje zelfstandig aan de gang. Het groepje dat hiertoe niet zo goed in staat is start met begeleiding van de docent waarbij het streven is ook zonder docent zelfstandig te spelen.

Aanbevelingen/verbeterpunten

- Het competitie element doseren en doceren.
- Afwisselen van niveau homogene en heterogene groepen.
- Aandacht voor persoonlijke prestatieverbetering en gedragsverandering door 'groot' complimenteren, ook door medeleerlingen.
- Leerlingen laten uitleggen wat leuk, uitdagend en moeilijk is aan een activiteit en dit respecteren.
- Samen een programma opstellen.
- Differentiëren op grond van verschillende criteria (bewegingsvaardigheidsniveau of omgangsvaardigheidsniveau).

Tot zover de eerste aanbevelingen die gaan over de interpersoonlijke kwaliteiten van de LO-docent. In een volgend artikel komen andere aanbevelingen en hun praktische uitwerkingen aan de orde die kunnen leiden tot de excellente gymleraar. ◀

Literatuur

- Elzinga, R., Honing, D. van der, (2013), 'Hypothetisch excellente docent lichamelijke opvoeding gezocht', *Lichamelijke Opvoeding* 2 p.10-13
- Bax, H, Driel, G. van, Jansma, F., & Palen, H. van der (2010). *Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding*, Zeist, Jan Luiting Fonds

